

УДК 159.922.7:343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2022.2.8>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СТВОРЕННЯ

Магдисюк Людмила Іванівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри практичної психології та психодіагностики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Павлова Богдана Василівна,

студентка факультету психології та соціології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті розкриваються особливості психологічного портрету неповнолітнього правопорушника та проаналізовані чинники, які впливають на формування злочинної поведінки у підлітків. Основою цього дослідження став стрімкий ріст злочинності серед неповнолітніх, відповідно вивчався даний віковий період, його характеристика й особливості з метою запобігання збільшення відсотків вчинення злочинів серед неповнолітніх.

Ключові слова: психологічний портрет, вік, девіантна поведінка, неповнолітній правопорушник, делінквентна поведінка, гіперопіка, соціалізація, правова соціалізація особистості, емоційно-вольова сфера особистості, мотиваційна сфера особистості.

Mahdysiuk Liudmyla, Pavlova Bohdana. Psychological profile of a juvenile offender and features of its creation

The article reveals the peculiarities of the psychological portrait of a juvenile offender and analyzes the factors that influence the formation of juvenile delinquency in adolescents. The basis of this study was the rapid growth of juvenile delinquency, and, accordingly, this age period was studied, its characteristics and features in order to prevent an increase in the percentage of juvenile delinquency.

Nowadays, juvenile delinquency is developing very rapidly. the statistics of the judicial system evidenced this as at the end of the 2017 reporting period there are 2,500 proceedings against juveniles. Adolescence is characterized by the variety of changes that are presented in every area of development. It is during this period that the so-called transition from the type of "child-adult" relationship to new communication.

The formation of juvenile delinquency is affected by the environment (family, school, friends), the level of moral and legal socialization and the level of intellectual development. Also motivational, emotional and volitional spheres of an individual, the previous stages of development or deviations are important, as all these data constitute a psychological portrait of juvenile offenders, that is becoming more and more consistent with statistics every year in Ukraine.

Juvenile offenses are mostly of a group nature, because in this way, teenagers are looking for a circle of communication, understanding. If a person enters an organization it is quite difficult to get out of it independently.

Key words: psychological portrait, age, deviant behavior, juvenile delinquent, delinquent behavior, hyperopia, socialization, legal socialization of personality, emotional-volitional sphere of personality, motivational sphere of personality.

Постановка проблеми. У наш час, досить стрімко розвивається злочинність серед неповнолітніх. Про це свідчить статистика судової системи, на кінець звітнього періоду 2017 року 2 500 проваджень проти неповнолітніх. Дані говорять, що у 2017 році за вчинення злочинів засуджено 2 453 неповнолітніх (із них 787 неповнолітніх вчинило злочин

у віці від 14 до 16 років), у тому числі 280 дівчат. Коли за даними, у 2016 році засуджено 1 012 неповнолітніх, з яких 311 дівчат [8]. Ці дані є прогресуючими, тому досить важливо якнайкраще зрозуміти особливості особистості неповнолітніх правопорушників, їх характеристики, умови, які провокують на вчинення протиправних дій.

Метою статті є теоретичний аналіз психологічного портрету неповнолітнього правопорушника, його складових; чинників та умов, які провокують підлітків на вчинення різних за категорією злочинів; характеристика даного віку, його особливостей.

Результати теоретичного дослідження. Підлітковий вік характеризується різноманітними змінами, котрі присутні у кожній сфері розвитку. Саме у цей період відбувається так званий перехід від типу стосунків «дитина-дорослий» і зовсім нового – спілкування між дорослими людьми. Сприятлива форма переходу до нового типу стосунків можлива, якщо дорослий сам проявляє ініціативу, перебудовуючи своє ставлення до підлітка, тобто, сприймає його з усіма змінами, баченням світу тощо. Нажаль, зазвичай, відбувається навпаки – підлітки відчужуються від дорослих, оскільки відсутнє розуміння та підтримка, яка є досить потрібною на даному етапі життя. Тому підлітки розвивають власну, інтимну сферу спілкування, власне комфортне середовище, і тоді вже нав'язлива увага дорослих викликає протест, який, як варіант, може викликати девіантну та делінквентну поведінку. Важливо давати можливість підліткам самовиражатися, створити їх власні особистісні стосунки, можливість саморозвитку і, звичайно ж підтримку, але не гіперопіку та критику. Тому основні психологічні потреби підлітка – це прагнення до спілкування з однолітками, прагнення до самостійності і незалежності, визнання своїх прав з боку інших людей [4].

У основу періодизації Д. Б. Ельконіна були покладені такі уявлення [4]:

1. Кожній віковій стадії як своєрідному і якісно специфічному періоду життя людини відповідає певний тип провідної діяльності.

2. Зміна типу провідної діяльності характеризує зміну вікових періодів.

3. У кожній провідній діяльності виникають і формуються психічні новоутворення, послідовність яких створює єдність психічного розвитку дитини [5, с. 556].

Підлітковий вік характеризується виходом дитини на якісно нову соціальну позицію, пов'язану з пошуком свого місця в суспільстві: підліток починає інтенсивно

рефлексувати на себе, на інших, на суспільство, інакше розставляються акценти: сім'я, школа, однолітки набувають нових значень і смислів. Порівняння себе з дорослими і молодшими дітьми приводить підлітка до висновку, що він вже не дитина, а радше дорослий: він починає відчувати себе дорослим, прагне до визнання оточуючими його самостійності і значущості. Тому, коли усі ці поетапні процеси відбуваються, не має якихось відхилень, то розвиток особистості є гармонійним та здебільшого не виникають негативні прояви такі як: непорозуміння у сім'ї, девіантна поведінка (школа та оточення, коло спілкування) [3].

Варто враховувати вплив попередніх періодів загалом розвиток особистості підлітка, бо і вони так само можуть викликати протиправну поведінку, асоціальну поведінку на даній стадії розвитку. До факторів, які сприяють виникненню такої поведінки і створюють психологічний портрет неповнолітнього правопорушника відносять:

1) аморальна поведінка одного чи обох батьків (пияцтво, скандали, сексуальна розбещеність);

2) відсутність контролю за поведінкою і навчанням дитини, у результаті чого та була надана самій собі чи потрапила під вплив вуличної компанії, негативно спрямованих груп дітей (старших за віком);

3) відсутність батьків і здійснення виховання близькими родичами, опікунами, не підготовленими до виконання цих функцій (застосування антипедагогічних методів впливу на особистість);

4) погана організація педагогічного процесу в дитячому будинку (непідготовленість педагогів до виховної роботи з такими дітьми, утиск старшими за віком дітьми молодших) [6].

Психологічний портрет неповнолітнього правопорушника включає в себе такі характеристики як [6]:

1. рівень морально-правової соціалізації;

2. порушення у емоційно-вольовій сфері;

3. викривленнями мотиваційної сфери особистості;

4. конкретні риси характеру (акцентуації);

5. рівень інтелектуального розвитку;

6. індивідуально-психологічні характеристики [6].

Кожна із вище наведених характеристик є досить важливою при роботі із такими дітьми, тому потрібно розуміти, що в себе включає кожна характеристика. Соціалізація (від лат. *socialis* – сусп.) – процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві [9].

Соціалізація характеризується двома важливими моментами: засвоєнням соціального досвіду та його «перерозподілом» до рівня особистісних установок і орієнтацій. Визначальними в даному процесі стають активність індивіда і варіативність його поведінки, що пов'язане з поширенням, ускладненням соціальних зв'язків і відносин та з певною спрямованістю його соціальної діяльності. Правова соціалізація особистості – це процес входження людини в систему об'єктивно існуючих соціально-правових зв'язків і відносин. У психологічному аспекті вона тісно пов'язана з формуванням системи властивостей і якостей, а також механізмів саморегуляції поведінки особистості, необхідних для її адаптації до специфіки поведінки і взаємин у сфері дії права і для забезпечення її соціально-активної правової поведінки [2].

Риси характеру відображають стиль поведінки й емоційного реагування, тобто те, як діє людина, а риси особистості – те, заради чого вона діє. Те ж саме відноситься і до особистості, і до характеру злочинця, неповнолітнього правопорушника (може бути чимало гарних рис характеру в сполученні зі злочинним діянням) [6].

Варто сказати, що важливою є неусвідомлювана мотивація злочинної поведінки

деяких неповнолітніх. Причин неусвідомлюваних мотивів злочинної поведінки багато. Це в основному залежить від особливостей особистісного розвитку. Неусвідомлювані мотиви можуть бути пов'язані з неадекватною самооцінкою особистості молодого злочинця і, найчастіше, з дисгармонійною структурою його особистості. У деяких випадках неусвідомлювана мотивація злочинної поведінки носить компенсаторний характер, нерідко зв'язана з розвитком в підлітка комплексу неповноцінності, який може бути викликаний нерозумінням у сім'ї, приниженням тощо [7].

Злочини неповнолітніх носять переважно груповий характер, оскільки таким чином, підлітки шукають коло спілкування, розуміння і не завжди воно є правильним, а ввійшовши у цю організацію досить складно вийти з неї самостійно. Для цього потрібно усвідомлено змінювати дисгармонійну структуру особистості, яка формувалася під впливом факторів, які у свою чергу, складають психологічний портрет неповнолітнього злочинця [1].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Провівши теоретичне дослідження встановлено, що на формування злочинної поведінки неповнолітніх впливає їх оточуюче середовище (сім'я, школа, друзі), рівень морально-правової соціалізації, рівень інтелектуального розвитку. Також, важливими є мотиваційна, емоційно-вольова сфери особистості, попередні стадії розвитку, чи були відхилення, оскільки всі ці дані складають психологічний портрет неповнолітніх правопорушників, яких за статистичними даними з кожним роком в Україні стає все більше. Тому наші подальші дослідження будуть базуватися на дослідженні роботи практичного психолога з такою категорією дітей для запобігання збільшення відсотків вчинення злочинів серед неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянська Е. В. Юридична психологія. Підручник. Харків, 2002. 596 с.
2. Бедь В. В. Юридична психологія. Навчальний посібник. К., 2002. 240 с.
3. Вікова психологія. Навчальний посібник для вузів. 2-ге вид. Академічний Проект : АльмаМатер, 2005. 549 с.
4. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посібн. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 3-тє вид., випр. і доп. К. : Каравела, 2012. 112 с.
5. Ельконин Д. Б. Избранные психологические труды. Педагогика, 1989. 554 с.

6. Землянська О. В. Судово-психологічна експертиза. Навчальний посібник для курсантів і слухачів Харківського національного університету внутрішніх справ / [Електронний ресурс] Харків : ХНУВС, 2008. URL: <http://uchebnik-online.net/book/70-psixologichna-ekspertiza-navchalnij-posibnik-zemlyanska-ov/2-annotaciya.html>

7. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. К., 2004. 240 с.

8. Огляд судової статистики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених неповнолітніми у 2016-2017 роках / [Електронний ресурс]. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochini-nepovnolitnikh-pro-scho-govorit-statistika>

9. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / [Електронний ресурс]. URL: <http://www.subject.com.ua/sociology/dict/409.html>

REFERENCES:

1. Bandurka A.M., Bocharova S.P., Zemlyanska O.V. Yurydychna psixologiya. Pidruchnyk. – Harkiv, 2002. – 596 s.

2. Bed' V.V. Yurydychna psixologiya. Navchalnyj posibnyk. – K., 2002. – 240 s.

3. Vikova psixologiya. Navchalnyj posibnyk dlya vuziv. 2-ge vyd. – M. : Akademichnyj Proekt: Al'maMater, 2005. – 249 s.

4. Vikova ta pedagogichna psixologiya: Navch. posibn. / O. V. Skrypchenko, L. V. Dolynska, Z.V. Ogorodnijchuk ta in. 3-tye vyd., vypr. i dop. – K. : Karavela, 2012. – 112 s.

5. El'konin D.B. Izbrannye psixologicheskie trudy / D.B. El'konin. – M. : Pedagogika, 1989. – 554 s.

6. Zemlyanska O.V. Sudovo-psixologichna ekspertyza. Navchalnyj posibnyk dlya kursantiv i sluxachiv Harkivskogo nacional'nogo universytetu vnutrishnix sprav / [Elektronnyj resurs] – Harkiv, 2008. Regim dostupu : <http://uchebnik-online.net/book/70-psixologichna-ekspertiza-navchalnij-posibnik-zemlyanska-ov/2-annotaciya.html>

7. Konovalova V.O., Shepitko V.Yu. Yurydychna psixologiya. Pidruchnyk. – K., 2004. – 240 s.

8. Oglad sudovoi statystyky rozgliadu kruminalnysh provagen shcodo zlochyniv, vchynenysh nepovnolitnimy v 2016-2018 rokash / [Elektronnyj resurs]. – Regim dostupu : <https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochini-nepovnolitnikh-pro-scho-govorit-statistika>

9. Sociologiya : korotkij encyklopedychnyj slovnyk / [Elektronnyj resurs]. – Regim dostupu : <http://www.subject.com.ua/sociology/dict/409.html>